

3. KULTURA I LITERATURA

Adam Chrupczalski, Daniela Kołodziej

WIEDZA O POLSCE I JEJ KULTURZE DLA MŁODZIEŻY POLSKIEJ ZE WSCHODU

Na przykładzie CJiKP UMCS

Przygotowanie młodych Polaków ze Wschodu do studiów w Polsce powinno obok kształcenia i doskonalenia języka polskiego oraz uzupełnienia i pogłębienia wiedzy merytorycznej w zakresie poszczególnych przedmiotów dostarczyć im jak najwięcej informacji o ojczyźnie ich przodków, a więc o jej dziejach, kulturze, tradycji narodowej, ale także o aktualnej sytuacji politycznej, gospodarczej, społecznej i najważniejszych wydarzeniach w dziedzinie kultury. Podstawowe wiadomości na te tematy zdobywają oni na zajęciach z języka polskiego, historii, historii literatury polskiej, niektórzy (grupy ekonomiczne) – geografii. Ograniczona liczba godzin np. z historii czy geografii nie pozwala jednak na dostateczne omówienie wszystkich interesujących młodzież problemów.

W CJiKP UMCS w Lublinie w programie roku zerowego uwzględniono więc zajęcia z wiedzy o Polsce i jej kulturze. Pełnią one uzupełniającą rolę kształcenia, pomagają słuchaczom w poznawaniu różnych aspektów polskiego dziedzictwa kulturowego, a jednocześnie ułatwiają proces identyfikacji narodowościowej i przyspieszają integrację środowiskową.

Celem artykułu jest przedstawienie programu zajęć z wiedzy o Polsce i jej kulturze prowadzonych dla studentów roku zerowego w CJiKPiC UMCS oraz metod jego realizacji.

Program tych zajęć, co chcemy podkreślić, jest każdorazowo dostosowany do potrzeb, zainteresowań i możliwości słuchaczy. Jest jednocześnie tak pomyślany, by uzupełniał i pogłębiał wiedzę zdobywaną na zajęciach z innych przedmiotów, by pozwalał poznać aktualne problemy, np. społeczne czy gospodarcze Polski, by informował o najważniejszych wydarzeniach w dziedzinie kultury i nauki.

Ojczyznę przodków staramy się przybliżyć naszym studentom przede wszystkim, choć nie tylko, poprzez bliższe zapoznanie ich z dziejami i teraźniejszością Lublina i Lubelszczyzny.

Program zajęć z wiedzy o Polsce i jej kulturze realizowany w CJiKP UMCS obejmuje, ogólnie rzecz ujmując, następujące bloki tematyczne:

- poznawanie przeszłości Lublina i Lubelszczyzny poprzez zwiedzanie zabytków, muzeów, skansenu, odwiedzanie miejsc pamięci narodowej itp.;
- poznawanie teraźniejszości Lublina i Lubelszczyzny poprzez m. in. zwiedzanie zakładów pracy, spotkania z ciekawymi ludźmi, wizyty w lubelskich szkołach;

- poznawanie przeszłości i zabytków innych regionów Polski poprzez wycieczki do Sandomierza, Krakowa, Wieliczki, Zakopanego;

- uczestniczenie w życiu kulturalnym Lublina poprzez wspólne wyjścia do teatru, filharmonii, zwiedzanie wystaw artystycznych np. malarstwa, literackich.

Zajęcia z wiedzy o Polsce organizowane są w formie „otwartych” lekcji, czyli wycieczek. Formę tę przyjęliśmy celowo, gdyż bezpośredni kontakt np. z zabytkami czy eksponatami muzealnymi ułatwia rozumienie historii i pozwala budować żywe związki między przeszłością a teraźniejszością, rozwija pogładowość i wspomaga aktywność poznawczą, rozwija zainteresowania, a także urozmaica – co nie jest bez znaczenia – proces dydaktyczny.

Forma ta ułatwia ponadto i przyspiesza proces integracji wewnątrz poszczególnych grup, a także ułatwia kontakt z młodzieżą polską, która wcale nierzadko uczestniczy w naszych zajęciach oraz – co jest niezmiernie ważne – pomaga wyrabiać nawyk konsumpcji określonych dóbr kultury.

Zajęcia odbywają się, z wyjątkiem czterodniowej wycieczki do Krakowa, Wieliczki i Zakopanego, w sobotę, a więc w dzień wolny od innych zajęć dydaktycznych. Posiada to dodatkowe znaczenie, gdyż pozwala w sposób ciekawy, a przede wszystkim pożyteczny zagospodarować czas wolny młodzieży. Jest to szczególnie istotne zwłaszcza w pierwszych tygodniach i miesiącach jej pobytu w Polsce – w nowym miejscu, środowisku, z dala od domu rodzinnego. Znalazło to zresztą potwierdzenie w wypowiedziach udzielonych przez słuchaczy roku „0” w przeprowadzonej przez nas ankiecie. Wszyscy nasi respondenci zgodnie podkreślali, że zajęcia te są bardzo potrzebne, gdyż „wszyscy spędzają dobrze wolny czas”, „nie tak mocno tęskni się za rodziną i domem”, „grupa się integruje”.

Zajęcia z wiedzy o Polsce rozpoczynamy od poznawania przeszłości Lublina. Tkwi ona zarówno w źródłach materialnych znajdujących się w środowisku naturalnym, jak np. zamek, kościoły, ratusze, mury i bramy obronne, domy mieszkalne itp., jak również znajduje swoje odbicie w zbiorach muzealnych (muzeum regionalne, historyczne, muzea biograficzne i inne), skansenie. Młodzież polska ze Wschodu poznaje ją podczas organizowanych przez nas wycieczek. Szczegółowy ich program przedstawia tab. 1.

Tabela 1

Szczegółowy program wycieczek po Lublinie

Temat wycieczki	Zabytki i eksponaty muzealne
Lublin przedlokacyjny	Zamek. Muzeum Okręgowe – ekspozycja archeologiczna
W średniowiecznym Lublinie	Stare Miasto. Muzeum Historyczne m. Lublina – ekspozycja dotycząca średniowiecza
Lublin w czasach jagiellońskich	Muzeum Historyczne m. Lublina – zbiory dotyczące XIV–XV w. Kościół oo. Dominikanów – miejsce zawarcia unii z Litwą
Sądownictwo Rzeczypospolitej szlacheckiej	Muzeum Trybunału Koronnego
Sztuka sakralna Lubelszczyzny	Katedra. Muzeum Archidiecezjalne. Wieża Trynitariska. Muzeum Sztuki Sakralnej
Lublin ośrodkiem wielokulturowym (1)	Kaplica Św. Trójcy na Zamku Lubelskim
Lublin ośrodkiem wielokulturowym (2)	Cmentarz przy ul. Lipowej
Lublin ośrodkiem wielokulturowym (3)	Wycieczka śladami Żydów lubelskich
Malarstwo polskie w zbiorach lubelskich	Galeria Malarstwa na Zamku lubelskim
Lublin i Lubelszczyzna podczas II wojny światowej	Muzeum Martyrologii „Pod Zegarem”
Zagłada Żydów w czasie II wojny. Obozy koncentracyjne	Majdanek
Lubelscy twórcy kultury (1)	Muzeum biograficzne Wincentego Pola
Lubelscy twórcy kultury (2)	Muzeum biograficzne Józefa Czechowicza
Wieś lubelska i jej obyczaje	Skansen

Każda z tych wycieczek jest przez nas dokładnie zaplanowana i przygotowana (ustalony zostaje termin, wyznaczona trasa z uwzględnieniem zabytków czy eksponatów, które ma poznać młodzież), każda jest podporządkowana określonej celowi – np. wycieczka po Starym Mieście ma unaocznić proces powstawania średniowiecznych miast, zwiedzanie Muzeum Trybunału Koronnego ma ukazać funkcjonowanie sądownictwa w Rzeczypospolitej szlacheckiej itp. Staramy się przy tym, by program nie był „przeładowany” merytorycznie – stąd często nawet w muzeach nie zwiedzamy wszystkiego, a koncentrujemy się na wybranych salach czy nawet eksponatach.

W czasie zwiedzania zabytków i muzeów Lublina zwracamy uwagę zarówno na zjawiska specyficzne, niepowtarzalne, charakterystyczne tylko dla regionu lubelskiego, jak i na elementy ogólne, egzemplifikujące dzieje państwa i narodu polskiego. Możemy odnaleźć tu przecież specyficzne budownictwo, obyczaje, tradycję, sposoby zarobkowania, ale także pamiątki o znaczeniu krajowym, jak pomniki upamiętniające ludzi i wydarzenia

historyczne, budowle sakralne, będące odbiciem określonych stylów architektonicznych, specyficzną zabudowę miejską, świadczącą o czasie powstania miasta itd. Historia lokalna w tym wymiarze staje się historią Polski, a nawet historią części Europy.

Elementy historii regionalnej mogą być różnie wykorzystywane w procesie kształcenia. Tematyka regionalna może stanowić punkt wyjścia do omówienia szerzej danego problemu na zajęciach dydaktycznych z historii czy z języka polskiego, np. obejrzenie ekspozycji Muzeum Historycznego m. Lublina dotyczących średniowiecznych dziejów lubelskiego grodu może się stać punktem wyjścia do omówienia na zajęciach z historii ustroju miasta w średniowieczu, zwiedzanie skansenu może wprowadzić w tematykę obyczajów wsi polskiej.

Może być jednak odwrotnie – elementy historii regionalnej mogą stanowić konkretyzację wiedzy ogólnej, np. po omówieniu na zajęciach z historii tematu powstawania i funkcjonowania średniowiecznych miast młodzież w Muzeum Historycznym ogląda ekspozycje dotyczące tego problemu, tj. plan średniowiecznego Lublina, akt lokacyjny miasta, pieczęć miejską, insygnia wójtów i rajców miejskich. W CJiKP UMCS wykorzystujemy na zajęciach z wiedzy o Polsce w równym stopniu obydwie metody.

Organizujemy również, ciesząc się dużym zainteresowaniem ze strony naszych studentów, wycieczki do pracowni konserwacji zabytków, gdzie mogą zobaczyć metody przywracania do stanu użyteczności różnych zabytkowych przedmiotów, obrazów, rzeźb – skarbów naszej narodowej kultury.

Po zapoznaniu z historią Lublina staramy się pokazać młodym Polakom ze Wschodu dzisiejszy Lublin i jego problemy. Służą temu m. in. wycieczki do lubelskich zakładów pracy. Lublin nie należy do wielkich ośrodków przemysłowych Polski, ale w słabo uprzemysłowionym regionie Lubelszczyzny zajmuje pod tym względem pierwsze miejsce. Różnorodność gałęzi przemysłu, jak w każdym dużym mieście, jest tutaj duża. Rolę dominującą odgrywają dwie z nich – przemysł spożywczy, który ma trwałe podstawy rozwoju w wybitnie rolniczym zapleczu, oraz przemysł środków transportu. W Lublinie jest kilka zakładów przemysłowych każdej z tych branż. Staramy się, aby słuchacze roku „0” zwiedzili przynajmniej dwa z nich, najczęściej są to Zakłady Chmielarskie i Browary Lubelskie, Cukrownia „Lublin” lub Lubelskie Zakłady Młynarskie, a więc przedsiębiorstwa, których początki sięgają XIX stulecia. Zwiedzanie połączone jest zawsze ze spotkaniem z pracownikami zakładu, w czasie którego nasza młodzież uzyskuje informacje na wszystkie interesujące ją pytania, dotyczące produkcji, warunków pracy, płac, ubezpieczeń społecznych itp.

Poznanie przeszłości i teraźniejszości ojczyzny przodków dopełniają wycieczki po regionie lubelskim (zazwyczaj są to trzy jednodniowe wycieczki, tj. wycieczka do Muzeum Zamoyskich w Kozłowie, wycieczka na trasie

Kazimierz–Puławy–Nałęczów, wycieczka do Zamościa i Zwierzyńca) oraz czterodniowa wycieczka do Krakowa, Wieliczki i Zakopanego i jednodniowa – do Sandomierza i Baranowa Sandomierskiego. Jakkolwiek organizowane są one w podobny sposób i prowadzone za pomocą tych samych metod co wycieczki po Lublinie, ich przebieg i program jest nieco inny. Ten ostatni ograniczają bowiem względy czasowe i finansowe (część kosztów pokrywają uczestnicy). Jest on jednak i tym razem podporządkowany określonej celowi, z tym że w czasie zwiedzania szczególną uwagę zwracamy na te zjawiska i elementy, których młodzież nie mogła zobaczyć w Lublinie, gdyż tutaj po prostu nie występują.

Tak np. zwiedzając Muzeum Zamoyskich w Kozłowie młodzież poznaje wystrój i autentyczne, pochodzące z przełomu XIX i XX w., wyposażenie pałacu magnackiego, reprezentującego styl określony w sztuce francuskiej jako Drugie Cesarstwo. W Teatralni znajdującej się obok Pałacu eksponowane są wystawy sztuki. W bieżącym roku była to np. wystawa *Portret polski XVIII–XX w.*, znakomicie korespondująca z bogatym zbiorem wizerunków rodzimych i osobistości historycznych zgromadzonych w pałacu koz-

Tabela 2

Szczegółowy program wycieczek po Lubelszczyźnie

Trasa wycieczki	Zwiedzane zabytki i muzea
Kozłówka	Pałac – Muzeum Zamoyskich Kaplica pałacowa Teatralnia – wystawa Galeria Socrealizmu
Kazimierz Dolny	Rynek – renesansowe kamienice w stylu manieryzmu Kościół farny Zamek i baszta Spichlerze
Puławy	Zespół pałacowo-parkowy
Nałęczów	Park i zespół budowy sanatoryjnych z pocz. XIX w. Muzeum B. Prusa Muzeum S. Żeromskiego
Zamość	Rynek Muzeum Okręgowe – ekspozycja historyczno-artystyczna Fragmenty murów obronnych i twierdzy Zamość Gmach Akademii Zamoyskiej Katedra Zamek i Arsenał
Zwierzyniec	Rezerwat „Bukowa Góra” Muzeum Etnograficzne

łowieckim. Młodzież mogła zobaczyć około 40 obrazów, m. in. tak wybitnych twórców, jak Artur Grottger, Juliusz Kossak, Aleksander Gierymski, Wojciech Weiss, Olga Boznańska, przedstawiających w reprezentatywnym wyborze zarys dziejów portretu polskiego. Z kolei obejrzenie w Galerii Socrealizmu stałej ekspozycji prezentującej najciekawsze prace ze znajdujących się w Muzeum wielkich zbiorów sztuki pierwszej połowy lat pięćdziesiątych ukazuje jej, jak wielkim zagrożeniem dla kultury jest system totalitarny.

Z jej analizy widać, że koncentrujemy się na pokazaniu młodzieży zabytków najbardziej reprezentatywnych nie tylko dla danej miejscowości, ale również dla ogólnokrajowej spuścizny historycznej i kulturalnej.

Podobnie postępujemy w czasie wycieczek do Sandomierza i Krakowa. W Sandomierzu ograniczamy się do zwiedzania Rynku z przepiękną gotycko-renesansową zabudową, późnoromańskiego kościoła pod wezwaniem Św. Jakuba, Zamku, Katedry i turystyczno-historycznej trasy biegnącej w podziemiach miasta wraz ze znajdującym się tam muzeum.

W Krakowie rezygnujemy ze zwiedzania muzeów specjalistycznych, a koncentrujemy się na zwiedzaniu Wawelu, Kościoła Mariackiego, Sukiennic i Rynku Głównego, fragmentów murów obronnych miasta i gmachu najstarszego polskiego uniwersytetu.

W Zakopanem zwiedzamy miasto z jego specyficzną architekturą, najstarszy cmentarz na Pęksowym Brzysku, gdzie pochowani są ludzie zasłużeni dla Podhala, muzeum biograficzne Jana Kasprowicza. Organizujemy też kilkugodzinną wyprawę jedną z górskich tras turystycznych, w czasie której młodzież może podziwiać piękno krajobrazu oraz osobliwości przyrody tatrzańskiej.

W drodze powrotnej do Lublina zatrzymujemy się w Wieliczce, by zwiedzić Kopalnię i Muzeum Żup Solnych.

Większość tzw. dalszych wycieczek, czyli tych po regionie lubelskim i Małopolsce, łączymy ze zorganizowaniem ogniska (zazwyczaj kończy ono wycieczkę), przy którym młodzież może upiec kiełbaski, podyskutować, a także zaprezentować swoje umiejętności artystyczne.

W ramach zajęć z wiedzy o Polsce i jej kulturze organizujemy również wspólne wyjścia do teatru, filharmonii, na wystawy artystyczne (około pięć w ciągu roku), by w ten sposób zapoznać naszych studentów z najważniejszymi wydarzeniami w dziedzinie kultury czy nauki, a jednocześnie, by zachęcić ich do udziału w bieżącym życiu kulturalnym miasta.

Reasumując stwierdzamy, że forma „otwartych” lekcji sprawdza się w praktyce – przynosi bowiem oczekiwane przez nas rezultaty. Znacznie ułatwia i przyspiesza, jak już podkreślaliśmy, a o czym można się przekonać chociażby w trakcie egzaminów kończących roczną naukę, proces poznawania historii i kultury polskiej, integruje, a także, co jest niezmiernie ważne, pomaga kształtować postawy otwarte, tolerancyjne zarówno w odniesieniu

do przeszłości historycznej, jak również wobec problemów współczesnego świata.

Słuchacze roku zerowego na ogół chętnie uczestniczą w naszych zajęciach, a jak oceniają ich celowość i program, świadczą wypowiedzi udzielone we wspomnianej ankiecie:

Takie wycieczki są bardzo ciekawe, celowe i pożyteczne. Dużo dowiedzieliśmy się o Lublinie, kulturze Polski. Prywatnie nie dałoby się tyle zwiedzić; Takie zajęcia są bardzo potrzebne, ponieważ jest możliwość zobaczyć dużo zabytków, zapoznać się z historią miast i przodków, co jest dla nas bardzo ważne. Dobrze jest połączenie wycieczki z ogniskiem. Na przykład bardzo ciekawa była wycieczka do Kazimierza i Nałęczowa. Było wspaniale. Baran był bardzo smaczny, ale najlepsze było ognisko i otoczenie, że byliśmy razem (wszystkie grupy), że byli nauczyciele i nasi koledzy Polacy. Wspaniale śpiewała pani Wisława. Było tak fajnie, że tego nie zapomnę; Uważam, że takie wycieczki są bardzo potrzebne, bo pogłębiają wiedzę o kulturze polskiej i jej zabytkach, uzupełniają program. Wspólne wyjścia do teatru, na koncert sprzyjają zorientowaniu się w tym, co się dzieje w życiu kulturalnym miasta (kraju), ułatwiają dostanie się na określoną imprezę; Te wycieczki uważam za bardzo pożyteczne, nawet niezbędne, dlatego że to co zobaczyłam miało duży wpływ na moją świadomość, na długo pozostanie w pamięci; Wycieczki są potrzebne, bo dają możliwości, dla chętnych, poznania historii np. miasta Lublin, która jest ściśle związana z historią Polski, co pomaga głębiej poznać i zrozumieć procesy, którym podlegał kraj i jego naród w ciągu wieków. Wspólne wyjścia do teatru, na koncerty są potrzebne, bo kiedy to jest zorganizowane z góry, człowiek idzie, ponieważ zawsze są chętni, patrząc na innych wybierają się prawie wszyscy. Natomiast wątpię, żeby ktoś sam albo w towarzystwie z kimś udał się na koncert czy do teatru. Pamiętam każde moje wyjście na spektakl.

W artykule pragnęliśmy podzielić się doświadczeniami i spostrzeżeniami dotyczącymi prowadzenia zajęć z wiedzy o Polsce i jej kulturze. Naszych rozważań nie traktujemy w żadnej mierze jako obowiązującego przewodnika metodycznego. W prowadzeniu tego typu zajęć wydaje się być bowiem aktualna stara, ale ponadczasowa z punktu widzenia metodyki, refleksja Hugona Kołłątaja, który przekazując nauczycielowi w Liceum Krzemienieckim listowną instrukcję nauczania historii i geografii pisał:

Odsyłam W. Panu pismo, gdzie wykładam moje myśli, w jaki sposób zyczyłbym dawać kurs historii i geografii w szkołach publicznych [...] Chciej z niej zrobić, co po rozważnym odczytaniu osądzisz: popraw, odmień, przyjmij lub odrzuć, bo w takim przedmiocie pracy, choć rada czasem jest pożyteczna, każdy jednak za swoim przekonaniem iść powinien i nie poddawać się w sposób niewolniczy cudzym układom¹.

¹ H. Kołłątaj, *Rada dla Imć Pana Mirowskiego jakim sposobem najpożyteczniej dawać można historię i geografję w szkołach publicznych*, [w:] J. Maternicki, *Dydaktyka historii w Polsce 1773–1918*, Warszawa 1974, s. 249.